

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-науковий інститут економіки та управління
Факультет менеджменту

Кафедра економіки підприємств

МЕНЕДЖМЕНТ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Методичні рекомендації

та завдання до практичних занять і самостійної роботи для здобувачів ступеня вищої освіти «бакалавр» напряму 6.030601 (спеціальностей 073 «Менеджмент», 074 «Публічне управління та адміністрування»)

Миколаїв

2016

УДК 330.1:167

ББК 65.32

М 86

Друкується за рішенням науково-методичної комісії факультету менеджменту Миколаївського національного аграрного університету від 26.04.2016 р., протокол № 8

Укладач:

І.О. Мельник – канд. екон. наук, доцент кафедри економіки підприємств,
Миколаївський національний аграрний університет

Рецензенти:

Т.В. Стройко – д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри міжнародної
економіки та менеджменту освіти, Миколаївський
національний університет імені В.О.Сухомлинського

О.М. Вишневська – д-р екон. наук, професор, декан обліково-фінансового
факультету, Миколаївський національний аграрний університет

© Миколаївський національний аграрний
університет, 2016

ЗМІСТ

стор.

Заняття 1. Предмет, мета, завдання й структура курсу “Менеджмент природоохоронної діяльності”	4
Заняття 2. Природні ресурси і соціально-економічний розвиток.....	5
Заняття 3. Загальна характеристика методів регулювання ресурсовикористання.....	9
Заняття 4. Економічна оцінка природних ресурсів (земельні, водні, мінеральні, вторинні).....	11
Заняття 5. Економічні механізми регулювання природокористування.....	13
Заняття 6. Вилучення природних ресурсів і забруднення довкілля.....	13
Заняття 7. Економіко-правові важелі боротьби з забрудненням та іншими порушеннями природного середовища.....	15
Заняття 8. Оцінка збитків від забруднення та інших дій на навколишнє середовище.	16
Заняття 9. Оцінка стану довкілля та екологічне нормування його якості.....	17
Заняття 10. Охорона довкілля: основні принципи, методи та інструменти.....	20
Заняття 11. Оцінка економічної і соціальної ефективності раціонального природокористування і охорони природи.....	21
Заняття 12. Еколого-економічна безпека господарських систем.....	23
Заняття 13. Екологізація економіки – необхідна умова соціально-економічного розвитку.....	24
Заняття 14. Економічні аспекти проведення екологічної політики.....	26
Словник термінів, категорій та понять.....	28

Заняття 1. Предмет, мета, завдання й структура курсу “ “Менеджмент природоохоронної діяльності”.

1. *З’ясуйте самостійно суть наступних питань.*
 - § Екосистеми їх структура, екологічні закони.
 - § Поняття про геосферу та навколишнє середовище.
 - § Компенсаційні властивості біосфери.
 - § Вчення В.І. Вернадського про біосферу та ноосферу.

2. *Підготувати реферати на теми:*
 - § Види природокористування як фактор зміни і перетвореності природи.
 - § Економічний ріст і збереження стійкості природних систем.
 - § Напрями та форми господарського використання природних ресурсів.

3. Простежте за специфікою кожного етапу природокористування в Україні. Випишіть основні критерії економічної ефективності, що висувалися на кожному етапі.

4. Підготуйте і випишіть приклади, які свідчили б про порушення окремих принципів природокористування на планеті.

5. *Скласти словник специфічних термінів, категорій та понять по темі за рекомендованою літературою:* біогеоценоз, біосфера, водні ресурси, забруднення середовища, земельні ресурси, кругообіг речовин, мінерально-сировинні ресурси, ноосфера, навколишнє середовище, корисні копалини, популяція, природокористування, природні ресурси, екологія, екологічна система.

Література.

1. Бронштейн А.М., Литвинов В.А., Русин И.Н. Экологизация экономики: методы регионального управления.- М.: Наука, 1990.- 120с.
2. Генсирук С.А., Нижник М.С., Мищенко В.С. Эколого-экономические аспекты природопользования.- К.: Наукова думка, 1982.- 175с
3. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С., Коваль Я.В., Новоротов О.С., Паламарчук М.М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України.- Київ, РВПС України. 1999.-716 с.
4. Донской Н.П., Донская С.А. Основы экологии и экономика природопользования.- Мн.: УП «Технопринт», 2000.- с.308.
5. Дорогунцов С.І., Коценко К.Ф., Аблова О.К. та ін. Екологія: навчально-методичний посібник.-К.: КНЕУ,1999,-С.152.
6. Економічний словник-довідник: За ред. Док. екон. наук, проф. С.В.Мочерного.-К.: Феміна, 1995.-368 с.
7. Словарь-справочник: Рыночная экономика: понятия, термины, механизмы

рыночной экономики. А.А.Зайцев, Ю.Г. Одегов, В.Г. Одегов, Г.П.Елисеев, В.С.Бабий.-Саратов:Изд-во Сарат.ун-та, 2 кн.,1991.

8. Шевчук В.Я. “Модернізація виробництва: системно-структурний підхід” ст. 42

Заняття 2. Природні ресурси і соціально-економічний розвиток

Питання для розгляду на практичному занятті

Природні ресурси, їх економічна сутність та роль в економіці. Функції природних ресурсів та їх класифікація. Взаємозв'язок між забезпеченістю природними ресурсами і соціально-економічним розвитком. Використання природних ресурсів і економічні потреби суспільства. Сучасний стан природних ресурсів та проблеми їх вичерпаності. Фактори впливу на процес вичерпаності. Теорія вичерпності природних ресурсів. Глобальні, регіональні та локальні проблеми ресурсозбереження та шляхи їх подолання. Природні ресурси України, їх стан, використання та проблеми, пов'язані з використанням.

Питання до самостійної роботи

1. Взаємозв'язок між соціально-економічним розвитком і станом довкілля України.
2. Природні ресурси як база матеріального виробництва і складова частина національного багатства.
3. Земельні ресурси, їх роль і значення, сучасний стан та еколого-економічні проблеми використання.
4. Водні ресурси, їх роль і значення, сучасний стан та еколого-економічні проблеми використання.
5. Роль та значення мінерально-сировинних ресурсів в економічному потенціалі держави, їх сучасний стан та проблеми, пов'язані з використанням.
6. Біологічні ресурси, їх роль і значення, сучасний стан та еколого-економічні проблеми використання.
7. Сучасний стан природних ресурсів України, проблеми їх вичерпності, збереження і відтворення.

Тестові завдання.

1 Природні ресурси це:

- а) все, що створено природними умовами та суспільством і використовується в господарській діяльності;
- б) тіла і сили природи, які використовуються або можуть бути використані для задоволення матеріальних та інших потреб суспільства;

- в) явища природи, які людина використовує або може використовувати в процесі життєдіяльності;
- г) умови існування і розвитку людини та інших живих організмів.

2 Природокористування це:

- а) використання людиною даного природою для досягнення своїх цілей;
- б) використання природних ресурсів у господарської діяльності;
- в) виробнича діяльність суспільства щодо переробки природних ресурсів;
- г) спосіб використання природних ресурсів і умов для виробництва товарів народного споживання.

3. Основними складовими елементами біосфери є:

- а) тропосфера; екосфера; гідросфера;
- б) атмосфера; гідросфера; літосфера;
- в) стратосфера; ноосфера; геосфера;
- г) техносфера, стратосфера, іоносфера.

4. Під природними умовами розуміють:

- а) елементи, явища і властивості природи, що не потребують для їх залучення в суспільне виробництво трудових витрат;
- б) умови існування і розвитку людини;
- в) елементи та явища природи, які неможливо залучити у суспільне виробництво;
- г) елементи та явища природи, що потребують для їх залучення у суспільне виробництво фінансових витрат.

5. Природні ресурси класифікуються таким чином:

- а) за вичерпаністю;
- б) за напрямками використання;
- в) за відношенням до елементів довкілля;
- г) за впливом на довкілля.

6. До вичерпаних природних ресурсів відносять:

- а) корисні копалини, рослинність, атмосферні опади;
- б) корисні копалини, рослинний і тваринний світ, ґрунти;
- в) корисні копалини, атмосферне повітря, вода;
- г) ґрунти, тваринний світ, атмосферні опади.

7. До невичерпаних природних ресурсів відносять:

- а) рослинність, атмосферні опади, енергія сонця, морські течії;
- б) атмосферне повітря, ґрунти, енергія вітру, тваринний світ;
- в) енергія вітру, енергія сонця, атмосферні опади, морські течії;
- г) корисні копалини, вода, космічна енергія.

8. Основними функціями ґрунтів у біосфері є:

- а) кліматорегулюючі;
- б) регулювання балансу прісної води;
- в) акумуляція та перерозподіл енергії, отриманої при фотосинтезі;
- г) водозахисні.

9. Під водними ресурсами розуміють:

- а) сукупність всіх вод планети;
- б) сукупність прісної води планети;
- в) сукупність придатних для користування вод планети.

10. **Особливість води як природного ресурсу полягає в:**

- а) її зволожуючій функції;
- б) незамінності;
- в) транспортній функції;
- г) можливості переходу до іншого стану.

11. **За яким із принципів галузі економіки розрізняють на водокористувачів і водоспоживачів:**

- а) забруднюють – не забруднюють водойми;
- б) за обсягом використання води;
- в) за обсягом скидів у водойми шкідливих речовин;
- г) беруть чи не беруть воду із водойм для виробництва продукції.

12. **Галузями-водокористувачами є:**

- а) сільське господарство, рибне господарство;
- б) рибне господарство, судноплавство;
- в) промисловість, комунальне господарство;
- г) сільське господарство, промисловість.

13. **Галузями-водоспоживачами є:**

- а) рибне господарство; сільське господарство; комунальне господарство;
- б) судноплавство; промисловість; рибне господарство;
- в) сільське господарство; комунальне господарство; промисловість;
- г) алюмінієве виробництво, комунальне та рибне господарство.

14. **Яку кількість води людство може використовувати без порушення водного балансу планети:**

- а) рівну сумарному річному стоку річок;
- б) рівну одній третині планетарного запасу води;
- в) рівну кількості річних атмосферних опадів;
- г) без обмеження?

15. **Корисні копалини діляться на такі основні групи:**

- а) металічні, неметалічні, горючі;
- б) енергетичні, органічні, неорганічні;
- в) металічні, органічні, енергетичні;
- г) горючі, енергетичні, неорганічні.

16. **Розрізняють такі види балансових запасів мінерально-сировинних ресурсів:**

- а) загальний, регіональний, локальний;
- б) достовірний, ймовірний, геологічний;
- в) наявний, дійсний, перспективний;
- г) мобільний, ймовірний, достовірний.

17. **Під біологічними ресурсами розуміють:**

- а) всі елементи живої і неживої природи, які використовуються у суспільному виробництві;

- б) сукупність рослинного світу планети, яка використовується у суспільному виробництві;
- в) всі живі компоненти біосфери, що утворюють навколишнє природне середовище;
- г) види тваринного світу, що використовуються у суспільному виробництві.

18. **Малолісними вважаються території з відсотком лісистості:**

- а) до 5 %;
- б) до 10 %;
- в) до 15 %;
- г) до 20%.

19. **Середньолісними вважаються території з відсотком лісистості:**

- а) 20 – 45 %;
- б) 30 – 40 %;
- в) 11 – 35 %;
- г) 15–30%.

20. **Багатолісними вважаються території з відсотком лісистості:**

- а) більше ніж 35 %;
- б) більше ніж 45 %;
- в) більше ніж 50 %;
- г) більше ніж 60 %.

21. **Екологічними функціями лісів є:**

- а) водоохоронна; ґрунтозахисна;
- б) культурно-естетична; оздоровча;
- в) кліматорегулююча; атмосфероочисна;
- г) водоочисна.

22. **Скільки, на Ваш погляд, орної землі припадає у середньому на одного жителя України:**

- а) 0,45 га;
- б) 0,55 га;
- в) 0,65 га;
- г) 0,70 га.

23. **Скільки, на Ваш погляд, орної землі припадає у середньому на одного жителя планети:**

- а) 0,35 – 0,4 га;
- б) 0,55 – 0,6 га;
- в) 0,65 – 0,75 га;
- г) 0,25–0,30 га.

24. **Основним споживачем води є:**

- а) промисловість;
- б) сільське господарство;
- в) житлово-комунальне господарство;
- г) транспорт.

25 Запаси прісної води на планеті, придатної для безпосереднього використання, становлять:

- а) 2,5 % загального обсягу води;
- б) 15 % загального обсягу води;
- в) 25 % загального обсягу води;
- г) 40 % загального обсягу води.

Заняття 3. Загальна характеристика методів регулювання ресурсовикористання.

Навчальні завдання.

1. На основі рекомендованої літератури заповніть хронологічну таблицю 1.

Таблиця 1

Законодавчі акти України, щодо охорони природи та раціонального використання природних ресурсів

№	Законодавчі акти України	Рік прийняття	Основні ідеї, положення, визначення.

2. Підготувати реферати на теми:

- Система контролю (моніторинг) за станом навколишнього середовища.
- Банк екологічних даних (інформаційна система)
- Екологічна експертиза, аудит, менеджмент, маркетинг.
- Юридична відповідальність у сфері регулювання ресурсовикористання.

3. Скласти словник специфічних термінів, категорій та понять по темі за рекомендованою літературою: затрати природоохоронні, моніторинг екологічний, нормативи екологічні, ГДК, ГДВ, ресурсозберігаючі технології, екологічна політика, екологічна експертиза.

Література.

1. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища”//Відомості Верховної Ради УРСР.-1991.-№46.
2. Збірник законодавчих актів України про охорону навколишнього середовища: В 3 т,-Чернівці: Вид. Журн. “Зелена Буковина”, 1996.
3. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С., Коваль Я.В.,Новоротов О.С., Паламарчук М.М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України.- Київ, РВПС України. 1999.-716 с.

4. Донской Н.П., Донская С.А. Основы экологии и экономика природопользования.- Мн.: УП «Технопринт», 2000.- с.308.
5. Дорогунцов С.І., Коценко К.Ф., Аблова О.К. та ін. Екологія: навчально-методичний посібник.-К.: КНЕУ,1999,-С.152.
6. Економічний словник-довідник: За ред. док. екон. наук, проф. С.В.Мочерного.-К.: Феміна, 1995.-368 с.
7. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х частинах: Підручник.-К.: ВД “К.-М. Академія” – Чернівці: Зелена Буковина,1999.-568 с.
8. Сахаев В.Г., Щербицкий В.В. Экономика природопользования и охрана окружающей среды. - К.: Вища шк. Головное изд-во, 1987. - 263 с.
9. Словарь-справочник: Рыночная экономика: понятия, термины, механизмы рыночной экономики. А.А.Зайцев, Ю.Г. Одегов, В.Г. Одегов, Г.П.Елисеев, В.С.Бабий.-Саратов:Изд-во Сарат.ун-та, 2 кн.,1991.

Питання для перевірки теоретичних аспектів економіки природокористування.

1. *Що таке “природокористування”, його об’єкт та предмет, які аспекти вирізняють в цьому процесі?*
2. *Поясніть, чому “відтворення” природних ресурсів в контексті раціонального природокористування стає економічним процесом?*
3. *Дайте визначення природних ресурсів. Які класифікації природних ресурсів ви знаєте?*
4. *Що таке раціональне природокористування? Які принципи раціонального природокористування ви знаєте?*
5. *У чому полягає сутність нульового рівня споживання природних ресурсів?*
6. *Розкрийте специфічні особливості принципу відповідності антропогенного навантаження природно-ресурсному потенціалові регіону.*
7. *Дайте визначення правовим основам охорони навколишнього природного середовища. Які юридичні заходи входять до її складу?*
8. *У чому полягає сутність організаційної (управлінської) системи охорони навколишнього природного середовища?*
9. *Які види платежів за ресурси впроваджено в практику природокористування України?*
10. *Поясніть суть платежів за охорону та відтворення природних ресурсів?*
11. *Що таке штрафні платежі та економічні пільги в практиці природокористування?*
12. *Які підходи до економічної оцінки природних ресурсів ви знаєте за якими групами їх класифікують? Розкрийте їх позитивні та негативні сторони*

Заняття 4. Економічна оцінка природних ресурсів.

1. Підготувати реферати на теми:

- Земельний кадастр.
- Водний кадастр.
- Кадастр мінеральних ресурсів та відходів.
- Кадастр вторинних ресурсів.

2. Скласти словник специфічних термінів, категорій та понять по темі за рекомендованою літературою: товар, прибуток, реалізована продукція, НТР, НТП, національне багатство, амортизація, капітал, капітальні вкладення, ціна, податок, вартість, рента, ресурсозбереження, відтворення природних ресурсів, економічний потенціал країни, ефективність економічна, еколого-економічний кадастр.

Література.

1. Голуб А.А., Струкова Е.Б. Экономика природных ресурсов.- М.: Аспект Пресс, 1998.- 319с.
2. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С., Коваль Я.В., Новоротов О.С., Паламарчук М.М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України.- Київ, РВПС України. 1999.-716 с.
3. Донской Н.П., Донская С.А. Основы экологии и экономика природопользования.- Мн.: УП «Технопринт», 2000.- с.308.
4. Дорогунцов С.І., Коценко К.Ф., Аблова О.К. та ін. Екологія: навчально-методичний посібник.-К.: КНЕУ,1999,-С.152.
5. Завалишин М., Масальский А. Новые нормы амортизации: Итоги и проблемы.- Плановое хоз-во,1978, №5, С. 66-67.
6. Економічний словник-довідник: За ред. док. екон. наук, проф. С.В.Мочерного.-К.: Феміна, 1995.-368 с.
7. Минц А.А. Экономическая оценка естественных ресурсов (научно методические проблемы учета географических различий в эффективности исследования).- М.: Мысль, 1972.- 303 с.
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 1995 року №213 (213-95-П) “Про методику грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів” від 31 жовтня 1995 року №864 (864-95-П) “Про внесення доповнень до методики грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів”.
9. Руденко В.П. Географія природно-ресурсного потенціалу України. У 3-х частинах: Підручник.- К.: ВД “К.-М. Академія” – Чернівці: Зелена Буковина, 1999.-586с.
10. Словарь-справочник: Рыночная экономика: понятия, термины, механизмы рыночной экономики. А.А.Зайцев, Ю.Г. Одегов, В.Г. Одегов, Г.П.Елисеев, В.С.Бабий.-Саратов:Изд-во Саратов.ун-та, 2 кн.,1991.
11. Царик Т.Є., Ковтонюк М.О. Економіка природокористування: Навч. посібник.- Київ НМК ВО, 1992.- 92с.

Орієнтовні тестові завдання для перевірки блоку “Економічна оцінка природних ресурсів”.

1. *Необхідність оцінки природних ресурсів обумовлюється наступними умовами:*

- A. Ефективністю використання природних ресурсів;
- Б. Необхідністю точного обліку природних ресурсів;
- В. Необхідністю здійснення цінового регулювання природокористування;
- Г. Ваш варіант.

2. *Товар це –*

- A. Продукт який ми споживаємо.
- Б. Продукт праці, виготовлений з метою обміну або продажу.
- В. Продукт НТП в галузях господарствах;
- Г. Ваш варіант.

3. *Які методи економічної оцінки природних ресурсів найчастіше використовуються?*

- A. Затратний;
- Б. Результатний;
- В. Кадастровий;
- Г. Затратно-ресурсний;
- Д. Бонітування;
- Е. Рентний;
- Є. Відтворювальний;
- Ж. Монопольно-відомчий.
- З. Ваш варіант.

4. *Амортизація це –*

- A. Характеристика при використанні технічних засобів;
- Б. Характеристика економічних властивостей товару;
- В. Процес поступового перенесення вартості засобів праці;
- Г. Ваш варіант.

5. *Поясніть як виникає рента?*

6. *Диференційна рента категорія...*

- A. Історична;
- Б. Суспільна;
- В. Економічна;
- Г. Філософська;

7. *Наведіть формулу ренти за “замикаючими” витратами.*

8. *“Замикаючі витрати” – це норматив витрат на певний проміжок часу -*

- A. 3 роки.
- Б. 5 років.
- В. 7 років.

9. *Наведіть формулу затратного методу оцінки природних ресурсів.*

Заняття 5. Економічні механізми регулювання природокористування.

Питання для співбесіди.

1. Підготувати реферати на теми:

1. Кодекс України про надра.
2. Лісовий кодекс.
3. Водний кодекс.
4. Особливості плати за ресурси за кордоном.

2. Скласти словник специфічних термінів, категорій та понять по темі за рекомендованою літературою: плата за використання води; ринковий механізм; фінанси; інновація; інфраструктура; бізнес; податок; земельна власність; земельна рента; абсолютна рента; додатковий дохід; відтворення природних ресурсів; відтворення; тарифна система.

Література.

1. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С., Коваль Я.В., Новоротов О.С., Паламарчук М.М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України.- Київ, РВПС України. 1999.-716 с.
2. Дорогунцов С.І., Коценко К.Ф., Аблова О.К. та ін. Екологія: навчально-методичний посібник.-К.: КНЕУ,1999,-С.152.
- 3.Економічний словник-довідник: За ред. док. екон. наук, проф. С.В.Мочерного.-К.: Феміна, 1995.-368 с.
4. Словарь-справочник: Рыночная экономика: понятия, термины, механизмы рыночной экономики. А.А.Зайцев, Ю.Г. Одегов, В.Г. Одегов, Г.П.Елисеев, В.С.Бабий.-Саратов:Изд-во Сарат.ун-та, 2 кн.,1991.
5. Сахаєв В.Г., Шевчук В.Я. Економіка і організація охорони навколишнього середовища.- Київ: Вища школа, 1995,- 271 с.
6. Царик Т.Є., Ковтонюк М.О. Економіка природокористування: Навч. посібник.- Київ НМК ВО, 1992.- 92с.

Заняття 6. Вилучення природних ресурсів і забруднення довкілля

Питання для розгляду на практичному занятті

Причинно-наслідкові взаємозв'язки між використанням природних ресурсів, їх деградацією і забрудненням довкілля. Природа забруднень та їх властивості. Кваліфікація забруднень та основні джерела забруднення довкілля. Масштаби забруднення довкілля та їх наслідки. Вплив забруднення довкілля на здоров'я населення, економічну та природно-ресурсну систему. Трансграничне забруднення та пов'язані з ним проблеми.

Питання для самостійної роботи

1. Причинно-наслідкові зв'язки між соціально-економічним розвитком і забрудненням довкілля.
2. Вплив НТП на стан довкілля.
3. Характеристика регіональних екологічних проблем та виникнення зон екологічної біди.
4. Види забруднень, їх властивості та джерела.
5. Масштаби забруднення та його вплив на реципієнти.
6. Моніторинг забруднення довкілля.

Тестові завдання.

1. ***Забруднення довкілля це:***

- а) викид і скид в атмосферне повітря та водний басейн забруднюючих речовин;
- б) результат антропогенної діяльності;
- в) надходження у довкілля не характерних для нього домішок, або перевищення їх допустимого рівня;
- г) перевищення кількості забруднюючих речовин та їх сполук у довкіллі.

2. ***Основними джерелами забруднення довкілля є:***

- а) транспорт;
- б) промисловість;
- в) енергетика;
- г) сільське господарство.

3. ***Розрізняють такі види антропогенного забруднення довкілля:***

- а) хімічне, фізичне;
- б) біологічне, механічне;
- в) ароматичне, естетичне;
- г) шумове, радіаційне.

4. ***Основними причинами деградації довкілля є причини:***

- а) технологічного, гносеологічного та організаційного характеру;
- б) соціального, національного та територіального характеру;
- в) морально-естетичного, політичного та демографічного характеру;
- г) економічного та геополітичного характеру.

5. ***Вплив забруднюючих довкілля речовин на організм людини може бути:***

- а) прямим;
- б) непрямим;
- в) комбінованим;
- г) комплексним.

6. ***Ступінь впливу забруднюючих речовин на людину та інші живі організми залежить:***

- а) від віку людини, пори року та тривалості впливу;
- б) від виду речовин, тривалості їх впливу та стану здоров'я;
- в) від концентрації речовин, їх токсичних властивостей та тривалості впливу;
- г) від кліматичних особливостей території, способу життя людини та концентрації забруднюючих речовин.

Заняття 7. Економіко-правові важелі боротьби з забрудненням та іншими порушеннями природного середовища.

1. Підготувати реферати на теми:

- Стимулюючі і заборонні податки.
- Система кредитування й фінансування природоохоронної діяльності в нас і за кордоном (Росія, США, Японія і ін.).
- Економічні методи регулювання рівня забруднення навколишнього середовища в нас і за кордоном (Росія, США, Японія і інші).

2. Провести аналіз даних таблиць та познайомитись з “Порядком обчислення та сплати збору за забруднення навколишнього природного середовища” з додатку 1.

3. Скласти словник специфічних термінів, категорій та понять по темі за рекомендованою літературою: плата за забруднення водойм, плата за забруднення навколишнього середовища, плата за погіршення якості природних ресурсів, плата за розміщення відходів, ефективність екологічна.

Література.

1. Гофман К.Г. Экономическая оценка природных ресурсов Вопросы теории и методологии.- М.: Наука, 1987.
2. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С., Коваль Я.В., Новоротов О.С., Паламарчук М.М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України.- Київ, РВПС України. 1999.-716 с.
3. Економічний словник-довідник: За ред. док. екон. наук, проф. С.В.Мочерного.-К.: Феміна, 1995.-368 с.
4. Моткин Г.А. Экономико-правовые основы страхования риска загрязнения окружающей среды.- Государство и право.- 1994.- №6.- С.127.
5. Словарь-справочник: Рыночная экономика: понятия, термины, механизмы рыночной экономики. А.А.Зайцев, Ю.Г. Одегов, В.Г. Одегов, Г.П.Елисеев, В.С.Бабий.-Саратов:Изд-во Саратов.ун-та, 2 кн.,1991.
6. Царик Т.Є., Ковтонюк М.О. Економіка природокористування: Навч. посібник.- Київ НМК ВО, 1992.- 92с.
7. Яремчук І.Г. Економіка природокористування.-К.: Просвіта, 2000.- 431с

Питання для перевірки знань по третьому блоку.

1. Що лежить в основі формування нового економічного механізму по забезпеченню розширеного відтворення природних ресурсів?
2. Яке коло питань вирішується з введенням платного природокористування?
3. Що виступає об'єктом плати?
4. Що відносять до суб'єктів плати?
5. Які види платежів за ресурси впроваджено в практику природокористування України?
6. Розкрийте суть плати за право користуватися природними ресурсами?

7. Поясніть принцип плати за відтворення та охорону природних ресурсів?
8. Поясніть причини введення економічних санкцій у сфері природокористування?
9. Перерахуйте шляхи використання коштів від платежів за використання природних ресурсів?
10. Які форми пільг у сфері природокористування ви знаєте?
11. Які види платежів за забруднення навколишнього середовища вам відомі? Чим відрізняються податки від штрафних платежів?
12. Що є критерієм для нарахування плати за забруднення навколишнього середовища?
13. В системі регулювання суспільних відносин в галузі Охорони довкілля плата за забруднення несе велике різноманітне навантаження — стимулююче, координаційне, контролююче та компенсаційне. Поясніть ці особливості.
14. Розкрийте суть “витратної” методики визначення та обчислення плати за забруднення природного середовища. Розкрийте труднощі використання та позитивні моменти цієї методики.
15. Які функції виконує цивільно-правова відповідальність, як метод регулювання рівня забруднення навколишнього середовища?
16. Які напрямки фінансування передбачає система спеціальних екологічних фондів?
17. Які переваги в галузі охорони навколишнього середовища передбачає екологічне страхування?

Заняття 8. Оцінка збитків від забруднення та інших дій на навколишнє середовище.

1. Підготувати реферати на теми:
 1. Оподаткування і навколишнє середовище в нас і за кордоном (Росія, США, Японія і ін.).
 2. Поняття про прямі і непрямі, фактичні і потенційні, можливі і запобіжні збитки.
2. Скласти словник специфічних термінів, категорій та понять по темі за рекомендованою літературою: збитки; збитки економічні; збитки (завдані збитки)середовищу, що оточує людину; збитки соціальні; плата за забруднення середовища.

Література.

1. Гофман К.Г. Экономическая оценка природных ресурсов. Вопросы теории и методологии.- М.: Наука, 1987.
2. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С., Коваль Я.В., Новоротов О.С., Паламарчук М.М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України.- Київ, РВПС України. 1999.-716 с.
3. Дорогунцов С.І., Коценко К.Ф., Аблова О.К. та ін. Екологія: навчально-методичний посібник.-К.: КНЕУ,1999,-С.152.

4. Економічний словник-довідник: За ред. Док. Екон. Наук, проф. С.В.Мочерного.-К.: Феміна, 1995.-368 с.
5. Мельник Л.Г. Экономические проблемы воспроизводства природной среды.- Харьков, 1988, с.69
6. Словарь-справочник: Рыночная экономика: понятия, термины, механизмы рыночной экономики. А.А.Зайцев, Ю.Г. Одегов, В.Г. Одегов, Г.П.Елисеев, В.С.Бабий.-Саратов:Изд-во Саратов.ун-та, 2 кн.,1991.
7. Царик Т.Є., Ковтонюк М.О. Економіка природокористування: Навч. посібник.- Київ НМК ВО, 1992.- 92с.
8. Яремчук І.Г. Економіка природокористування.-К.: Просвіта, 2000.- 431с.

Заняття 9. Оцінка стану довкілля та екологічне нормування його якості

Питання для розгляду на практичному занятті

Якість довкілля і необхідність його екологічного нормування. Основні завдання екологічного нормування якості довкілля. Об'єкти екологічного нормування. Класифікація екологічних нормативів якості довкілля. Наукові основи розроблення стандартів якості довкілля як один із дійових економічних інструментів охорони довкілля. Платежі за право користування природними ресурсами. Платежі за відтворення та охорону природних ресурсів.

Питання для самостійної роботи

1. Сутність та значення якості довкілля у житті та діяльності людини.
2. Наукові основи гігієнічного нормування шкідливих факторів довкілля.
3. Система екологічних нормативів якості довкілля.
4. Оцінка стану довкілля за допомогою екологічних нормативів.
5. Організація спостереження за станом довкілля.
6. Гігієнічні та екологічні критерії оцінки якості довкілля.
7. Методи спостережень за рівнем забруднення довкілля.
8. Складання екстреної, оперативної і режимної інформації про забруднення довкілля.

Тестові завдання

1. Якість довкілля це:

- а) ступень відповідності природних та створених людською діяльністю умов потребам людини та інших живих організмів;
- б) міра задоволення життєсприятливих умов існування людини та інших живих організмів;
- в) фактори та умови, які сприяють безпечному існуванню людини;
- г) властивості довкілля, що є корисними для довкілля.

2. Гранично допустима концентрація шкідливих речовин це:

- а) міра негативного впливу шкідливих речовин на здоров'я людини;

- б) така концентрація шкідливої речовини, яка при постійному контакті чи впливі на людину певний проміжок часу практично не впливає на здоров'я і не спричиняє негативних наслідків у її потомства;
- в) концентрація шкідливих речовин під дією якої в організмі людини чи інших живих організмів не відбувається суттєвих змін і необоротних наслідків;
- г) питома вага шкідливих речовин в елементах довкілля.

3. Завдання екологічного нормування полягають утакому:

- а) регламентація вимог, які попереджують негативний вплив забруднення довкілля на здоров'я людини і природної системи;
- б) установлення методів спостереження і контролю за станом довкілля та режимів використання і охорони природних ресурсів;
- в) установлення нормативів раціонального використання природних благ і нормативів понадлімітного забруднення довкілля;
- г) встановлення економічних нормативів на викиди шкідливих речовин у межах ліміту.

4. Система екологічних нормативів включає:

- а) нормативи екологічної безпеки та еколого-економічні ; нормативи;
- б) нормативи негативного впливу та правові нормативи;
- в) обмежувальні нормативи викидів, скидів та розміщення забруднюючих речовин у довкіллі;
- г) технологічні нормативи та нормативи вилучення і використання природних ресурсів.

5. Нормативи екологічної безпеки класифікуються:

- а) за реципієнтом та елементом довкілля;
- б) за видом природних ресурсів та обсягом забруднення;
- в) за видом негативного впливу та періодом дії;
- г) за часом дії на реципієнтів.

6. Розрізняють такі нормативи екологічної безпеки:

- а) періодично діючі;
- б) епізодично діючі;
- в) тимчасово діючі;
- г) постійно діючі.

7. Який із рекомендованих Всесвітньою організацією охорони здоров'я рівнів ГДК прийнято у нашій країні:

- а) можливість подразнення органів чуття, шкідливого впливу на рослинність, зменшення прозорості повітря та ін.;
- б) відсутність прямого або посереднього впливу на людину, тварин або рослин;
- в) виникнення гострих захворювань і загибель людей і тварин;
- г) порушення життєво важливих фізіологічних функцій та виникнення хронічних захворювань.

8. Під ГДК робочої зони розуміють:

- а) кількість шкідливої речовини, яка при щоденній праці протягом 8 годин за весь трудовий стаж не повинна викликати відхилень у стані здоров'я у поточному і віддаленому періодах життя працівника і його потомства;

б) кількість шкідливої речовини, яка протягом робочого дня не впливає на здоров'я працівника і його працездатність і не викликає відхилень у стані здоров'я його потомства;

в) обсяг шкідливих речовин, який не здатний порушити працездатність робітника протягом робочого часу, відпрацьованого за рік, а також не викликає відхилень у стані його здоров'я;

г) кількість шкідливої речовини, що протягом робочого тижня на території підприємства не викликає відхилень у стані здоров'я робітника.

9. Під ГДК максимально разовою розуміють:

а) така маса шкідливої речовини у довкіллі при разовому контакті з якою не повинно виникати рефлекторні реакції в організмі людини;

б) така кількість шкідливої речовини при вдиханні якої протягом 1 години в організмі людини не виникає погіршення самопочуття та працездатності;

в) концентрація шкідливої речовини, яка при вдиханні протягом 20 хвилин не повинна викликати рефлекторних реакцій в організмі людини;

г) концентрація шкідливої речовини, яка при разовому вдиханні не викликає рефлекторних реакцій в організмі, не погіршує стан здоров'я та не впливає на генетичний апарат людини.

10. Під ГДК середньодобовою розуміють:

а) концентрація шкідливої речовини, яка при вдиханні протягом доби не викликає в організмі людини будь-яких відхилень у стані здоров'я;

б) концентрація шкідливої речовини, яка не повинна здійснювати прямого або посереднього шкідливого впливу – резорбтивного, канцерогенного, мутагенного та ін. на організм людини при невизначено тривалому вдиханні;

в) концентрація шкідливої речовини, яка не повинна здійснювати негативного впливу – резорбтивного, канцерогенного, мутагенного на організм людини та ін. при контакті протягом доби;

г) концентрація шкідливої речовини, яка при вдиханні протягом доби не викликає в організмі людини будь-яких відхилень у стані здоров'я.

11. Всі шкідливі речовини підрозділяються на:

а) два класи небезпечності (небезпечні та дуже небезпечні);

б) три класи небезпечності (небезпечні, помірно небезпечні та дуже небезпечні);

в) чотири класи небезпечності (надзвичайно небезпечні, високо небезпечні, помірно небезпечні та дуже небезпечні);

г) п'ять класів небезпечності (малонебезпечні, помірно небезпечні, високонебезпечні, небезпечні, нейтральні).

12. Індекс забруднення атмосфери застосовується для:

а) визначення якості атмосферного повітря;

б) зіставлення рівня забруднення атмосферного повітря окремих територій;

в) визначення сумарного обсягу забруднюючих речовин в атмосфері;

г) визначення кількості забруднюючих речовин та їх концентрації.

Заняття 10. Охорона довкілля: основні принципи, методи та інструменти

Питання для розгляду на практичному занятті

Основні принципи, методи та інструменти охорони довкілля. Охорона довкілля від антропогенного забруднення – одне із найважливіших завдань сучасності. Принцип застосування найкращої із доступних технологій. Принцип критичних навантажень і застережень. Принцип альтернативних витрат. Організаційно-планувальні методи охорони довкілля. Плата за природокористування і забруднення довкілля як один із дійових економічних інструментів охорони довкілля. Платежі за право користування природними ресурсами. Платежі за відтворення і охорону природних ресурсів. Екстернальні ефекти і платежі за забруднення довкілля. Ринкові дозволи на забруднення і торгівля ними. Рівні та види платежів за забруднення довкілля в Україні. Розподіл та використання коштів.

Питання для самостійної роботи

1. Теоретичні принципи охорони довкілля.
2. Технологічні методи охорони довкілля.
3. Економічні методи охорони довкілля.
4. Організаційно-планувальні методи охорони довкілля.

Тестові завдання

1 У господарській практиці існують такі види платежів за природокористування:

- а) платежі за нераціональне використання природних ресурсів, платежі за рекреаційні послуги та понадлімітну вирубку лісів;
- б) платежі за право використання природних ресурсів та їх відтворення і охорону;
- в) компенсаційні платежі за вибуття природних ресурсів із цільового використання або погіршення їх якості, а також за викиди, скиди та розміщення забруднюючих речовин;
- г) компенсаційні платежі за вибуття природних ресурсів із використання та розміщення відходів виробництва на природоохоронній території.

2 Платежі за забруднення атмосфери складаються із:

- а) плати за забруднення житлової та виробничої зони;
- б) плати за забруднення стаціонарними об'єктами та пересувними засобами;
- в) плати за ароматичне та механічне забруднення;
- г) плати за забруднення виробничої, житлової та заповідної зон стаціонарними джерелами.

3 Розрізняють такі види платежів за забруднення повітря стаціонарними

об'єктами:

- а) плата за забруднення у межах установлених норм і лімітів;
- б) плата за погіршення якості атмосферного повітря;
- в) плата за забруднення понад установлених норм і лімітів;
- г) всі відповіді правильні.

4 Збільшення витрат на природоохоронні заходи на підприємстві:

- а) покращує його економічні показники;
- б) погіршує його економічні показники;
- в) не впливає на його економічні показники;
- г) покращує його інвестиційну привабливість.

5 Розрахунок витрат підприємства на охорону довкілля необхідний для:

- а) оцінки економічного збитку;
- б) визначення терміну дії природоохоронних фондів;
- в) оцінки ефективності природоохоронних заходів;
- г) оцінки рентабельності підприємства.

6 Платежі за забруднення атмосфери у межах установлених лімітів виплачуються:

- а) за рахунок собівартості;
- б) із прибутку;
- в) залежно від конкретної ситуації із різних джерел.
- г) із резервних фондів.

7 Витрати на охорону довкілля на підприємстві здійснюються:

- а) із бюджетних коштів;
- б) із собівартості продукції;
- в) із прибутку;
- г) із коштів спонсорів.

8 Фінансове регулювання природокористування має мету:

- а) збільшення обсягу виробництва;
- б) зменшення навантаження на довкілля;
- в) покращання соціальної сфери.
- г) регулювання плати за користування природними ресурсами.

Заняття 11. Оцінка економічної і соціальної ефективності раціонального природокористування і охорони природи.

1. Підготувати реферати на теми:

1. Соціально-економічна ефективність здійснення середовищезахисних заходів.
2. Система екологічного страхування.

3. □ Утворення, розподіл, обмін та використання валового національного продукту та національного доходу.

2. *Скласти словник специфічних термінів, категорій та понять по темі за рекомендованою літературою: ціна попиту; ефективність охорони навколишнього середовища; ефективність; емісія; емісійний стандарт; сертифікат; стимулювання екологічне; шкода; екологічна адекватність.*

Література.

1. Дорогунцов С.І., Коценко К.Ф., Аблова О.К. та ін. Екологія: навчально-методичний посібник.-К.: КНЕУ,1999,-С.152.
2. Економічний словник-довідник: За ред. док. екон. наук, проф. С.В.Мочерного.-К.: Феміна, 1995.-368 с.
3. Сахаев В.Г., Щербицкий В.В. Экономика природопользования и охрана окружающей среды. - К.: Вища шк. Головное изд-во, 1987. - 263 с.
4. Словарь-справочник: Рыночная экономика: понятия, термины, механизмы рыночной экономики. А.А.Зайцев, Ю.Г. Одегов, В.Г. Одегов, Г.П.Елисеев, В.С.Бабий.-Саратов:Изд-во Саратов.ун-та, 2 кн.,1991.
5. Царик Т.Є., Ковтонюк М.О. Економіка природокористування: Навч. посібник.- Київ НМК ВО, 1992.- 92с.

Питання для перевірки знань по четвертому блоку тем.

1. *Які збитки від забруднення називають економічними?*
2. *Які види економічних збитків використовуються у практиці управління та регулювання процесом природокористування?*
3. *Як розраховуються економічні збитки від забруднення атмосфери, якщо параметри забруднення виражені фоновою концентрацією?*
4. *Які методи застосовуються для визначення економічних збитків від забруднення атмосфери, якщо забруднення виражено масою викиду (в тоннах)?*
5. *Які методи використовуються для визначення економічних збитків від забруднення землі?*
6. *Які методи використовуються для визначення економічних збитків від забруднення поверхневих вод?*
7. *Проблеми й труднощі оцінки негативного впливу на природу спричинили виникнення двох основних альтернативних підходів. Що це за підходи, в чому їх суть?*
1. *Які три основних типи методів розрахунків, що використовуються при оцінці збитків ви знаєте ?*
9. *Перерахуйте основні види господарської діяльності, спрямовані на зниження й ліквідацію негативного антропогенного впливу на навколишнє природне середовище.*
10. *В чому полягає екологічна результативність середовищезахисних заходів?*
11. *Соціальні результати природоохоронних заходів це...*
12. *Що виступає економічним результатом природоохоронних заходів?*
13. *За яким відношенням обчислюється показник загальної (абсолютної)*

економічної ефективності?

14. Як обчислюється повний економічний ефект природозахисних витрат?

Заняття 12. Еколого-економічна безпека господарських систем.

1. Підготувати реферати на теми:

1. Ризик інвестування.
2. Математичні моделі, які використовуються для оцінювання показників безпеки та ризику.
3. Основні принципи і завдання переходу України на модель сталого розвитку.

2. Скласти словник специфічних термінів, категорій та понять по темі за рекомендованою літературою: алокація; аналіз ринкових можливостей; база даних екологічна; безпека екологічна; буферна ємкість екосистеми; лізінг (екологічний аспект); маргінальна платоспроможність; маркетинг екологічний; небезпека; безпека території; ризик життєдіяльності.

Література.

1. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С., Коваль Я.В., Новоротов О.С., Паламарчук М.М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України.- Київ, РВПС України. 1999.-716 с.
2. Донской Н.П., Донская С.А. Основы экологии и экономика природопользования.- Мн.: УП «Технопринт», 2000.- с.308.
3. Дорогунцов С.І., Коценко К.Ф., Аблова О.К. та ін. Екологія: навчально-методичний посібник.-К.: КНЕУ,1999,-С.152.
4. Економічний словник-довідник: За ред. док. екон. наук, проф. С.В.Мочерного.-К.: Феміна, 1995.-368 с.
5. Ендерс А. Економіка навколишнього середовища. Вступ/Пер. з нім.- К.: Либідь, 1995.- 168с.
6. Модернізація виробництва: системно-екологічний підхід: Посібник з екологічного менеджменту / Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Навроцький В.М. та ін.,- К.: СИМВОЛ-Т, 1997.-245с.
7. Словарь-справочник: Рыночная экономика: понятия, термины, механизмы рыночной экономики. А.А.Зайцев, Ю.Г. Одегов, В.Г. Одегов, Г.П.Елисеев, В.С.Бабий.-Саратов:Изд-во Саратов.ун-та, 2 кн.,1991.
8. Царик Т.Є., Ковтонюк М.О. Економіка природокористування: Навч. посібник.- Київ НМК ВО, 1992.- 92с.

Заняття 13. Екологізація економіки – необхідна умова соціально-економічного розвитку

Питання для розгляду на практичному занятті

Екологізація економіки – найважливіша вимога сучасності. Обмеженість можливостей природи у задоволенні зростаючих економічних потреб суспільства. Доповіді Римського клубу та їх вплив на пошук шляхів соціально-економічного розвитку з урахуванням можливостей природи. Теоретичні підходи до розроблення еколого-економічної стратегії світового розвитку. Концепція нульового росту. Максималістська концепція. Концепція екорозвитку. Поняття сталого розвитку, його сутність та основні принципи. Умови та проблеми реалізації принципів сталого розвитку. Основні положення концепції сталого розвитку України.

Питання для самостійної роботи

1. Співвідношення матеріальних потреб суспільства і можливостей природи.
2. Доповіді Римського клубу та їх вплив на розроблення еколого-економічних концепцій світового розвитку.
3. Максималістська концепція, її сутність і підходи до вирішення екологічних проблем.
4. Концепція нульового росту, її сутність і підходи до вирішення екологічних проблем.
5. Концепція екорозвитку, її сутність і підходи до вирішення екологічних проблем.
6. Конференція у Ріо-де-Жанейро та її вплив на формування концепції сталого розвитку.
7. Концепція сталого розвитку України.
8. Умови та проблеми реалізації концепції сталого розвитку в Україні.
9. Перспективи і проблеми сталого розвитку в Україні. Основні умови, необхідні для реалізації концепції сталого розвитку.
10. Структурні зміни в економіці – необхідна передумова сталого розвитку.
11. Кадрова політика і участь населення у прийнятті рішень з найбільш важливих завдань сталого розвитку.

Тестові завдання:

1. **Під стійким розвитком розуміють:**
 - а) процес переходу суспільства до раціонального природокористування;
 - б) стан суспільства, який характеризується стабільним промисловим розвитком, що забезпечує всебічні потреби суспільства;
 - в) розвиток, який задовольняє потреби сучасних поколінь, але не ставить під загрозу можливість майбутніх поколінь задовольняти свої потреби;
 - г) процес стабільного економічного зростання і ефективних перетворень у природоохоронній сфері.

2. Існують такі стратегії і концепції сучасного світового розвитку:

- а) антропоцентрична; обмеженого росту; коеволюції;
- б) техногенна; нульового розвитку; оптимістична;
- в) нульового росту; максималістська; екорозвитку;
- г) холіцистична; екорозвитку; песимістична.

3 У визначенні екорозвитку встановити правильну послідовність наведених слів, відзначивши їх відповідно цифрами:

деградація природних систем
при якому зростання добробуту людей
екологічно орієнтований
середовище проживання і
не супроводжується
соціально-економічний розвиток
погіршення

4 Стійкий розвиток досягається завдяки об'єднанню:

- а) економічних, технологічних і соціальних систем;
- б) фізіологічних і особистісних потреб;
- в) економічних, соціальних і екологічних цілей;
- г) соціально-економічних та природо-ресурсних підсистем.

5 До основних цілей сталого розвитку не належить:

- а) економічне зростання;
- б) зростання видобутку корисних копалин;
- в) соціальна справедливість;
- г) міжнародне співробітництво.

6 До стримуючих методів забезпечення сталого розвитку належить:

- а) створення заповідників;
- б) заборони на певні види діяльності;
- в) економічні санкції;
- г) створення заповідників.

7 До регламентуючих методів забезпечення сталого розвитку належать:

- а) порядок транспортування небезпечних речовин;
- б) ліцензії на використання природних ресурсів;
- в) створення національних парків;
- г) певний порядок обробки землі, який можна застосовувати.

8 Що є економічною основою стійкого розвитку у працях Конфуція:

- а) обмеження споживання товарів та послуг;
- б) гармонія інтересів поколінь;
- в) раціональне ставлення до навколишнього середовища;
- г) державне регулювання природокористуванням.

9 Кому належить концепція “Ноосферного розвитку”

- а) Т. Мальтусу;
- б) В. Вернадському;
- в) С. Подолинському;
- г) К. Менгеру?

10 М. Реймерс пов’язав у єдину екологічну систему:

- а) виробництво, суспільство, економіку;
- б) природу, виробництво, суспільство;
- в) природу, суспільство, економіку;
- г) природу, суспільство, економіку, людину.

Заняття 14. Економічні аспекти проведення екологічної політики.

1. Підготувати реферати на теми:

1. Фінанси як специфічна сфера економічних відносин.
2. Структура та суть фінансів.
3. Фінансові важелі, стимули та санкції, їх роль в природокористуванні

2. Скласти словник специфічних термінів, категорій та понять по темі за рекомендованою літературою: моніторинг; МСОП; податок; норма забруднення; оптимізація; парето-оптимум; політика ковпака; політика підтримання чистого повітря; сертифікат; стимулювання екологічне (Ендерс).

Література.

1. Гофман Г.К. Экономика природопользования (из научного наследия). М.: «Эдиториал УРСС», 1998, ст. 41 – 54.
2. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С., Коваль Я.В., Новоротов О.С., Паламарчук М.М. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України.- Київ, РВПС України. 1999.-716 с.
3. Донской Н.П., Донская С.А. Основы экологии и экономика природопользования.- Мн.: УП «Технопринт», 2000.- с.308.
Дорогунцов С.І., Коценко К.Ф., Аблова О.К. та ін. Екологія: навчально-методичний посібник.-К.: КНЕУ,1999,-С.152.
4. Економічний словник-довідник: За ред. Док. Екон. Наук, проф. С.В.Мочерного.-К.: Феміна, 1995.-368 с.
5. Ендерс А. Економіка навколишнього середовища. Вступ/Пер. з нім.- К.: Либідь, 1995.- 168с.
6. Словарь-справочник: Рыночная экономика: понятия, термины, механизмы рыночной экономики. А.А.Зайцев, Ю.Г. Одегов, В.Г. Одегов, Г.П.Елисеев, В.С.Бабий.-Саратов:Изд-во Сарат.ун-та, 2 кн.,1991.
7. Царик Т.Є., Ковтонюк М.О. Економіка природокористування: Навч. посібник.- Київ НМК ВО, 1992.- 92с.

Питання для перевірки знань по п'ятому блоку тем.

1. *Еколого-економічна безпека господарських систем конкретизується за трьома напрямками, назвіть їх і дайте їм пояснення.*
2. *Що виступає критерієм еколого-економічної безпеки?*
3. *З яких етапів складається оцінка еколого-економічного ризику?*
4. *Які види еколого-економічного ризику ви знаєте?*
5. *Проведення яких заходів передбачає формування основ сталого розвитку та вирішення екологічних проблем в Україні?*
6. *Що в себе включають стимулюючі економічні інструменти?*
7. *Які дві особливості має регіональний аспект проведення екологічної політики?*

Словник термінів, категорій та понять.

1. **Абсолютна рента** – утримується власником землі з орендарів, незалежно від родючості земель і їх місцезнаходження.
2. **Амортизація** – процес поступового перенесення вартості засобів праці в міру їх зношування на виготовлену продукцію і використання цієї вартості для відтворення зношених засобів праці.
3. **База даних екологічна** – сукупність відомостей, що зберігаються у запам'ятовуваних пристроях (відомості про навколишнє середовище і діяльність людини).
4. **Безпека екологічна** – сукупність дій, станів і процесів, що прямо або опосередковано не призводять до важливих збитків навколишньому середовищу, людям і людству.
5. **Бізнес** – підприємництво, економічна діяльність, спрямована на отримання прибутку.
6. **Біосфера** – оболонка земної кулі, склад структура і енергетика якої в сучасних рисах зумовлені минулою або сучасною діяльністю живих організмів. Вона займає частину земної кори, атмосфери і гідросферу.
7. **Біоценоз** – історично складена сукупність організмів, що населяють ділянку суші або водойми з більш-менш однотипними умовами існування. Біоценоз за систематичними ознаками поділяється на фітоценоз, зооценоз, мікоценоз, мікроценоз.
8. **Валова продукція** – статистичний показник у грошах, що характеризує загальний обсяг виробництва продукції окремими підприємствами, галузями, сферами, регіонами, народним господарством в цілому за певний період часу.
9. **Валова продукція с/г** – частина валового суспільного продукту, створена у с/г; обсяг продукції рослинництва і тваринництва, виробленої за певний період і вираженої у вартісній, грошовій формі.
10. **Вартість** – втілена й уречевлена в товарі суспільна праця; економічна категорія, яка виражає відносини між суб'єктами господарської діяльності, що пов'язані суспільним поділом праці і обміном товарами і послугами.
11. **Відтворення** – постійне, безпосереднє відновлення процесу виробництва і розвиток на цій основі продуктивних сил і виробничих відносин.
12. **Відтворення природних ресурсів** – відновлення ресурсів природи в процесі їх господарського використання.
13. **ГДВ** – кількість або об'єм забруднюючої речовини, яка викидається окремим джерелом за одиницю часу, перевищення якої призведе до несприятливих наслідків у навколишньому природному середовищі та здоров'ї людини.
14. **ГДК** – кількість шкідливої речовини в навколишньому середовищі, яка при постійному контакті або впливі за певний проміжок часу практично не впливає на здоров'я людини і не викликає негативних наслідків у потомства.
15. **Диференційна рента** – додатковий прибуток (підвищення рентабельності експлуатації), що виникає в наслідок більш сприятливого розташування використовуваного природного ресурсу або більшої легкості його видобутку.

16. **Додатковий прибуток** – прибуток отриманий підприємством понад середньозважений рівень за рахунок зниження індивідуальних витрат виробництва.
17. **Доходи** – потік зарплати, процентів, дивідендів та інших надходжень, отриманих індивідумом або країною на протязі певного періоду часу (звичайно – року).
18. **Екологічна система** – біологічна система, що являє собою функціональну єдність угруповання організмів і навколишнього середовища. Основними властивостями екосистеми є цілісність і відносна стійкість, що виявляється у здатності до саморегуляції і самовідновлення.
19. **Екологічні витрати** – суспільно необхідні витрати на підтримання якості навколишнього середовища, функціонування господарських галузей і на підтримання ПРП.
20. **Еколого-економічна ефективність** – порівняння комплексів цін близьких або функціонально заміняючих приладів між собою або порівняння заходів і вибір найбільш вигідного варіанту.
21. **Економетрика** – наука, яка вивчає кількісні характеристики економічних явищ і процесів засобами математичного та статистичного аналізу.
22. **Економічна ефективність** – досягнення найбільших результатів при найменших витратах живої та уречевленої праці. Є конкретною формою прояву закону економії часу.
23. **Економічний потенціал країни** – характеристика можливості економіки у виробництві матеріальних благ, наданні послуг, задоволенні економічних потреб суспільства. Включає потенціал використання всіх ресурсів: основних виробничих фондів, трудових, матеріальних, природних, фінансових та ін.
24. **Екополітика** – соціально-економічна політика, в тому числі міжнародна, спрямована на розуміння чинників пов'язаних з екологічним станом території і акваторії країни і наявних природних ресурсів.
25. **Експертиза екологічна** – оцінка впливу на навколишнє природне середовище, природні ресурси і здоров'я людини комплексу господарських процесів і нововведень у масштабах регіону.
26. **Емісія** – викид у навколишнє середовище газоподібних відходів або тепла, а також випромінювання фотонів, електронів, іонів та інших частинок.
27. **Ефективність** – відношення корисної дії до затрачених зусиль, розраховане в умовних одиницях і виражене у % або числових коефіцієнтах.
28. **Ефективність екологічна** – відношення біомаси, з'їдаємо хижакom (споживачем), до споживаного жертвою корму.
29. **Ефективність охорони навколишнього середовища** – еколого-соціально-економічний прибуток, отриманий внаслідок збереження чистоти і продуктивності природного середовища, а також інших середовищ.
30. **Забруднення середовища** – внесення в середовище або виникнення в ньому нових, звичайно не характерних для нього хімічних, фізичних чи біологічних агентів, або перевищення природного рівня цих агентів за певний проміжок часу.
31. **Затрати природоохоронні** – суспільно необхідні витрати на підтримку

якості навколишнього середовища, функціонування господарських галузей і на загальну підтримку ПРП, в тому числі екологічної рівноваги на всіх рівнях – від глобального до локального.

32. **Збитки** – фактичні або можливі економічні та соціальні втрати, що виникають внаслідок певних подій або явищ (зміни природного середовища, його забруднення).

33. **Збитки економічні** – зменшення об'єму продукції або прибутку внаслідок несприятливих впливів на оточуюче середовище.

34. **Збитки середовищу** – еколого-соціально-економічно значна його штучна зміна.

35. **Збитки соціальні** – невиправдане зниження фактичного або потенційного багатства і темпів. Соціально-культурного розвитку суспільства і його груп.

36. **Земельна власність** – сукупність виробничих відносин між людьми з приводу привласнення землі як предмета природи, а також створеного сільськогосподарськими працівниками необхідного і додаткового продукту.

37. **Земельна рента** – економічна форма реалізації права власності на землю. Виділяють: диференційну, абсолютну, монопольну.

38. **Земельний кадастр** – збір даних про землі різних типів, придатних і непридатних для культивування, будівництва та інших форм використання земель.

39. **Земельний кадастр** – сукупність достовірних і необхідних даних про природне, господарське і правове положення земель.

40. **Інновація** – втілення нових форм організації праці і управління, що охоплює не тільки окреме підприємство, але і їх сукупність, галузь.

41. **Інтенсифікація виробництва** – отримання з одиниці залученого в господарство конкретного та інтегрального природного ресурсу все більшої кількості корисної продукції (як правило з ростом економічних затрат)

42. **Інфляція** – зростаюча диспропорція між доходами і наявними в розпорядженні суспільства матеріальними благами, що виникає внаслідок кризових явищ в економіці.

43. **Інфраструктура** – комплекс господарських і культурних об'єктів та галузей, обслуговуючих виробництво, складаючи його підоснову.

44. **Кадастр еколого-економічний** – систематизована інформація про ПРП територій. Може включати дані про інтегральний ресурс конкретних регіонів.

45. **Капітал** – один з трьох основних факторів виробництва (праця, земля і капітал). Капітал складається з вироблених товарів тривалого використання, які, в свою чергу, використовуються в процесі виробництва.

46. **Капітальні вкладення** – матеріальні трудові та грошові ресурси, що направляються на відновлення і приріст основних фондів.

47. **Конкурентоспроможність** – здатність діяти в умовах ринкових відносин і отримувати при цьому прибуток, достатній для науково-технічного вдосконалення виробництва, стимулювання працівників і підтримки продукції на високому рівні.

48. **Кругообіг речовин** – послідовна безперервна циркуляція хімічних елементів у екосистемі, яка відбувається за рахунок сонячної енергії і підтримується сукупністю організмів, що об'єднані через ланцюги живлення.

49. **Моніторинг екологічний** – спостереження за станом навколишнього середовища і попередження критичних ситуацій, або небезпечних для людини та інших організмів забруднень.
50. **МСОП** – міжнародний союз охорони природи і природних ресурсів – неурядова міжнародна організація, що здійснює дослідження й пропаганду охорони природи і раціонального природокористування.
51. **Навколишнє середовище** – цілісна система взаємозв’язаних природних і антропогенних об’єктів і явищ (рельєф, повітря, кліматичні явища, ґрунт, вода, рослинний і тваринний світ), які взаємодіють з включеними в неї техногенними компонентами, що створюються суспільством для праці, побуту і відпочинку людей.
52. **Національне багатство** – сукупність матеріальних благ якими володіє суспільство. Включає накопичені матеріальні блага, засоби виробництва, предмети споживання і використовувані природні ресурси.
53. **Ноосфера** – “мисляча оболонка, сфера розуму, вища стадія розвитку біосфери, пов’язана з виникненням у ній цивілізованої людини.
54. **Нормативи екологічні** – обов’язкові межі збереження структури і функцій екосистеми певного рівня, а також усіх екологічних компонентів що враховуються при господарській діяльності людини.
55. **НТП** – єдиний взаємообумовлений, поступальний розвиток людських знань, науки і техніки. Сучасним етапом НТП є НТР.
56. **НТР** – якісна зміна виробничих сил суспільства на основі перетворення науки в провідний фактор суспільного розвитку. Характеризується різким пришвидшенням розвитку науки і техніки.
57. **Основні виробничі фонди** – частка виробничих фондів, яка використовується більше одного виробничого циклу і в кожному циклі частково переносить свою вартість на новостворений продукт (будівлі, устаткування, тощо).
58. **Плата за забруднення навколишнього середовища** – грошове відшкодування соціально економічних збитків, нанесених господарству і здоров’ю людей від забруднення навколишнього середовища.
59. **Податок** – обов’язкові платежі до бюджету, які здійснюються фізичними та юридичними особами.
60. **Популяція** – сукупність особин одного виду, які мають спільний (однаковий) генофонд і населяють певний ареал. Характерними ознаками популяції є чисельність, народжуваність, смертність, приріст, біотичний потенціал, розподіл організмів за віком, характер розміщення організмів у межах території.
61. **Прибуток** – одна із форм чистого доходу в умовах розвинутих товарно-грошових відносин, або різниця між доходом отриманим після реалізації продукції та сукупними альтернативними витратами, понесеними при виробництві цих товарів
62. **Приватизація** – передача державної власності окремим особам у приватну, максимум – сімейну власність. Може здійснюватись за плату, безкоштовно, або у поєднанні цих двох способів.

63. **Природні ресурси** – використовувані або резервні багатства природи, які позитивно або негативно змінюються внаслідок господарської діяльності людини. Поділяються на вичерпні та невичерпні, відновні та невідновні.
64. **Природокористування** – раціональне використання природного середовища для задоволення екологічних, культурно-оздоровчих потреб сьогоденних і майбутніх поколінь з урахуванням наближених і віддалених наслідків зміни навколишнього середовища під впливом господарської діяльності та зростання населення.
65. **Реалізована продукція** – частина продукції, яка продана, обмінана, або поставлена в кредит споживачу.
66. **Рента** - особливий вид відносно стійкого доходу від певних видів власності (землі, нерухомого майна, облігацій). Особливе значення має земельна рента, як економічна форма реалізації земельної власності.
67. **Ресурсозбереження** – один з важливих напрямків підвищення ефективності виробництва; досягається за рахунок комплексу науково-технічних, організаційних, економічних заходів, спрямованих на більш раціональне, економічне використання всіх видів ресурсів.
68. **Ринковий механізм** – взаємодія ринкових елементів: цін, конкуренції, попиту, пропозиції, кон'юнктури, що надає певної спрямованості економічній поведінці суспільства та узгоджує приватні та суспільні інтереси.
69. **Собівартість** – грошовий вираз затрат підприємства на виробництво й реалізацію продукції.
70. **Тарифна система** – сукупність нормативів, за допомогою яких держава регулює зміни рівня, а також рівень постійної частки заробітної плати робітників і службовців залежить від галузі та регіону країни, їх народногосподарського значення, ознак кваліфікації, характеру й умов праці різних категорій працівників.
71. **Технології ресурсозберігаючі** – виробництво і реалізація готової продукції з мінімальними затратами речовини та енергії на усіх етапах виробничого циклу і з найменшим впливом на людину і природні системи.
72. **Товар** – продукт праці, виготовлений з метою обміну або продажу.
73. **Фінанси** – система економічних відносин, які складаються між державою, підприємствами і громадянами, щодо привласнення частини національного доходу через механізм оподаткування та його розподілу відповідно до виконуваних державою економічних функцій.
74. **Ціна** – грошове вираження вартості товару.

Навчальне видання

МЕНЕДЖМЕНТ ПРИРОДООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Методичні рекомендації

Укладач: **Мельник** Ірина Олегівна

Формат 60*84 1/16. Ум.друк.арк. ____

Тираж ____ прим. Зам №__

Надруковано у видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету
54020, м. Миколаїв, вул.. Паризької Комуни, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №4490 від 20.02.2013 р.